

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LIV/1

*ПОСВЕЂЕНО СЕЂАЊУ НА АКАДЕМИКА
МИЛКУ ИВИЋ*

НОВИ САД
2011

Марко Јанићијевић

МОДЕЛОВАЊЕ ТЕКСТУАЛНИХ ЦЕЛИНА НА ПРИМЕРУ ЗАКОНСКИХ АКТА НА СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом раду, на корпусу највиших законских аката из модерне дијакроније српског и енглеског језика, показујемо како се синтаксичко-семантичка анализа може проширити на ниво текста. У обзир, тако, узимамо односе међу реченицама, а посебно комплексима реченица, образованим на различитим нивоима, од међуреченичног до нивоа читавих одељака закона. Дати односи су анализирани на основу експлицитних и имплицитних конектора као и смисаоног усмерења повезаних јединица. Показује се да се и реченице и комплекси разликују по рангу у текстуалној хијерархији, и да неке реченице заправо функционишу као комплекси, ступајући у односе и са вишеструким комплексима реченица. Основни односи који се успостављају на општем плану јесу копулативни, а на ужем плану адверзативни (нарочито ексклузивни) и копулативни.

Кључне речи: копулативни, адверзативни, експланативни однос, реченица, комплекс реченица, члан, устав, корпус, анализа.

1. Увод. У граматицама савременога српског, односно хрватског, језика обично се издвајају бар следеће врсте независних клауза: саставне, раставне и супротне. Многи граматичари тој класификацији додају искључне (изузетне) и закључне клаузе (в. МАРЕТИЋ 1963; СТЕВАНОВИЋ 1981¹), а други још и шесту класу – градационе (в. МРАЗОВИЋ – ВУКАДИНОВИЋ 1990; СТАНОЈЧИЋ – ПОПОВИЋ 1997) или, пак, објаснидбене клаузе (в. КАТИЋИЋ 1986; ВАРИЋ et al. 1997). Другачију, осмочлану класификацију напоредних структура, на конјункцијске, адјункцијске, интерјункцијске и дисјункцијске, било да су инклузивне или адверзативне, предложили су, на основу анализе грађе реалног језика, СИМИЋ и ЈОВАНОВИЋЕВА (2002).

Иста ова проблематика ретко је на систематичан начин обрађивана у савременом енглеском језику. И ту поделе традиционално обухватају копулативни, дисјунктивни и адверзативни однос, којима се прикључује и узрочни (каузални) однос (в. НАСПЕЛМАТН 2007; BUSSMAN 1999: 231), или, у граматицама енглеског као страног језика, закључни (илативни) однос (в. МИНАИЛОВИЋ 2006).

Изузетак од таквог погледа налазимо у системско-функционалној граматици (в. HALLIDAY 1985) и њој сродним концепцијама, усмереним на анализу текста (в. НОЕУ 2001; FAIRCLOUGH 2003), у којима су односи између клауза

¹ Стевановић закључне реченице, ипак, сматра подврстом саставних (1981: 797), а искључне реченице подврстом супротних реченица (1981: 813).

посматрани с обзиром на интеракциону функцију. Н. Ферклаф (FAIRCLOUGH 2003: 89–91) не раздваја зависне од независних односа у подели на: узрочне, условне, временске, адитивне, елаборативне и контрастивне/допусне односе. Он ту поделу примењује како на односе између клауза, тако и на односе између суседних реченица.

Сврха овог истраживања, ипак, није дискусија о таксономији независних клауза, већ могућност проширења те таксономије на односе између структура сложенијих од клаузе и реченице. Надовезујемо се на класификацију коју, на основу постојања самосвојних везника издвојених врста, у убедљивој сербокроатистичкој расправи даје Ковачевић (1998). Тако, у анализи узимамо у обзир следећих пет врста синтаксичко-семантичких односа:

- 1) копулативни (саставни),
- 2) адверзативни (супротни),
- 3) дисјунктивни (раставни),
- 4) градациони и
- 5) експланативни (објаснидбени).

На односе независних клауза надовезујемо се с претпоставком да се слични односи успостављају и изван оквира једне реченице, јер су независне клаузе носиоци реченица, а тиме и комплексâ реченица.

Синтаксичко-семантичка анализа традиционално се завршава на нивоу реченице, па је овај рад изузетак у том смислу што смо у постојећи теоријско-методолошки оквир интегрисали односе међу реченицама и комплексима реченица, и то уједно у српском и енглеском језику.

Анализу смо вршили на основу корпуса:

- на српском језику, који чине: устави Југославија 1946–1992 г. и Србије из 1990, односно 2006. г.; и
- на енглеском језику, који чине: Устав САД, Уговор о Уставу за Европу² (потписан 2004. г.) и Конвенција за заштиту људских права и основних слобода.

Дати корпус није одабран тако да погодује теоријском оквиру, већ управо да му се теорија прилагоди, а да, ипак, (п)остане универзална, потенцијално одговарајућа за све типове текстова.

Посматрани текстови су релативно лабавије кохеренције, која је нешто јача у актима где се унеколико подробније разрађују одређене теме, у Уставу СФРЈ из 1974, као и Уставу САД и, нарочито, Уговору о Уставу за Европу.

2. Анализа. Може се предложити рашчлањавање чланова на основу међуреченичних, односно текстуалних, синтаксичко-семантичких односа, на начин који илуструјемо наредним примерима, користећи притом симболе:

< ... >, за зависну клаузу;

... | ..., за координацију клауза;

{ ... }, за комплекс реченица, као надреченичну целину.

² „Treaty establishing a Constitution for Europe”.

2.1. ТЕКСТУАЛНИ ОДНОСИ УНУТАР ЧЛАНОВА. Обично је једноставнији случај чланова који садрже једну или две реченице (примери 1, 2, 3, 4).³ Наредни случај нам илуструје матрицу правило–изузетак ексклузивним односом.

Пример 1.

[1] Суд суди у већу.

АДВЕРЗАЦИЈА (ЕКСКЛУЗИЈА)

[2] Законом се може одредити < да у одређеним стварима суди судија појединац.
> (Устав СФРЈ 1963: чл. 140; Устав СФРЈ 1974: чл. 228; Устав РС 1990: чл. 98)

Да је реч о ексклузивном односу, као подтипу адверзативног односа (Ковачевић 1998: 36–41), сведочи нам и могућност повезивања двеју реченица, нпр., везником *само шћо*, као и, рецимо, везником *али*. Дакле, две реченице су супротно усмерене – *веће суди и појединац суди*.

Анализирани текстови у посебном делу тематски обрађују начин функционисања државних органа. Устави Србије, односно устави Југославија, представљају функције (надлежности) тих органа као копулативно повезане и нумерисане јединице низа, састављене од једне или више независних клауза или напоредних објеката.

Пример 2.

Члан 164

[1] Скупштина, као основни носилац права и дужности федерације, непосредно и искључиво

1) одлучује о промени Устава Југославије, |

2) доноси савезне законе, | расписује референдум, | даје аутентично тумачење савезних закона, | врши амнестију за кривична дела одређена савезним законом, |

3) доноси друштвене планове Југославије, савезни буџет и савезни завршни рачун, |

... |

11) врши и друге послове одређене овим уставом.

КОПУЛАЦИЈА

[2] Скупштина може доносити декларације и резолуције | и давати државним органима и самоуправним организацијама препоруке < којима се изражава мишљење о питањима од општег интереса. > (Устав СФРЈ 1963: loc. cit.)

Копулација представља најчешћи међуреченични однос у обрађеном корпусу, а идентификује се као настављање истосмерних јединица – *a u b (u c ...)*.

Наредни пример може се схватити као случај копулативног односа или, пак, градиционог односа, у потоњој ситуацији тако као да је на почетку друге реченице, рецимо, конектор *ишћавише*.

³ Ферклаф (Fairclough 2003) је већ систематски анализирао релације између појединачних реченица у енглеском језику, па, што се тиче таквих једноставнијих примера, дајемо само оне из корпуса српског језика.

Пример 3.

Члан 16. [дискурсни енумератор]

- [1] Савезна Република Југославија у доброј вери испуњава обавезе < које произлазе из међународних уговора < у којима је она страна уговорница. > >
КОПУЛАЦИЈА / ГРАДАЦИЈА
- [2] Међународни уговори < који су потврђени | и објављени у складу са уставом > и општеприхваћена правила међународног права саставни су део унутрашњег правног поретка. (Устав СРЈ: loc. cit.)

Дати домаћи устави (Устав ФНРЈ: чл. 6; Устав СФРЈ 1963: чл. 71; Устав РС 1990: чл. 2; Устав СРЈ: чл. 8; cf. пример 11 [Устав СФРЈ 1974: чл. 88–89]) користе експланативни однос да одреде начин на који грађани остварују власт. Конектор *наиме*, нпр., могао би стајати на почетку друге реченице (2) у функцији конкретизатора и обележавати дати однос.

Пример 4.

Члан 6

- [1] У Федеративној Народној Републици Југославији сва власт произлази из народа и припада народу.
ЕКСПЛАНАЦИЈА
- [2] Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државне власти, народних одбора < који су, од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ, настали | и развили се у народно-ослободилачкој борби против фашизма и реакције | и који су основна тековина те борбе. > (Устав ФНРЈ: loc. cit.)

Сложеније случајеве, дакако, представљају чланови састављени од три или више реченица које ступају у различите односе. У следећем примеру, друге две реченице (1.2.1 и 1.2.2) објашњавају прву (1.1) (експланација – једна потврда је могућност повезивања, нпр., конектором *иаачније*), док су међусобно у адверзативном односу. Комплекс те три реченице (1), од којих би се прва условно могла назвати управном, у ексклузивном (односно, шире, адверзативном) је односу према последњој реченици члана (2). Структура члана, према томе, следи матрицу: правило – разрада правила – изузетак од правила, док предмет члана изражен у наслову, усмерава његову кохеренцију.

Пример 5.

Слобода окупљања

Члан 54.

- [1]
{[1.1] Мирно окупљање грађана је слободно.
ЕКСПЛАНАЦИЈА
[1.2] {[1.2.1] Окупљање у затвореном простору не подлеже одобрењу, ни пријављивању.
АДВЕРЗАЦИЈА

[1.2.2] Зборови, демонстрације и друга окупљања грађана на отвореном простору пријављују се државном органу, у складу са законом. } }

АДВЕРЗАЦИЈА (ЕКСКЛУЗИЈА)

[2]

Слобода окупљања може се законом ограничити < само ако је то неопходно ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије. > (Устав РС 2006: loc. cit.)

Последња реченица садржи и услов изузетности, сигнализирани сложене везником *само ако* (који се може и рашчланити померањем рестриктора *само* ка почетку реченице, нпр. *само се може* ...).⁴

На обрасцу правило–изузетак (с тим што изузетак некад изостаје) за-снима се типичан паралелизам у стратегији нормирања људских права у анализираној грађи. То нам илуструје и пример 6, који садржи и маркер ад-верзације *however*, као што би назначени експланативни однос могао експли-цирати, рецимо, конектор *in fact*.

Пример 6.

Article 1

Protection of property

[1]

[1.1] { Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. ЕКСПЛАНЦИЈА [1.2] No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law. }

АДВЕРЗАЦИЈА (ЕКСКЛУЗИЈА)

[2] The preceding provisions shall not, *however*, in any way impair the right of a State to enforce such laws < as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties. > (CHR: Protocol)

Члан из примера 7 може се рашчланити на три целине: (1) она сачиње-на од комплекса (1.1) адверзативним односом повезане прве две реченице, и с њом (тачније с првом реченицом) у експланативном односу, треће рече-нице (1.2); затим (2) четврта реченица, у ексклузивном односу с претходним делом посматраног члана; и, најзад, (3) пета – последња – реченица, у копу-лативном односу с друга два дела члана (1 и 2).

Пример 7.

Слобода мисли, савести и вероисповести

⁴ Та реченица је синтаксички двосмислена, а та двосмисленост потиче од ексцептивне клаузе и разрешава се експликатуром (SPERBER – WILSON 1995: 182) ... *само ако* ... и *више ни у ком случају*, према теорији релевантности (op. cit.). У логици и њој блиским дисциплинама се, зато, употребљава бикондиционална свеза *ако и само ако* (енгл. *if and only if*), са техничком краћеницом *акко* (енгл. *iff*).

Члан 43.

- [1] {[1.1] {[1.1.1] Јемчи се слобода мисли, савести, уверења и вероисповести, право < да се остане при свом уверењу или вероисповести | или да се они промене према сопственом избору. >

АДВЕРЗАЦИЈА

- [1.1.2] Нико није дужан < да се изјашњава о својим верским и другим уверењима. > }

ЕКСПЛАНЦИЈА

- [1.2] Свако је слободан < да испољава своју веру или убеђење вероисповедања, обављањем верских обреда, похађањем верске службе или наставе, појединачно или у заједници с другима, | као и да приватно или јавно изнесе своја верска уверења. > }

АДВЕРЗАЦИЈА (ЕКСКЛУЗИЈА)

- [2] Слобода испољавања вере или уверења може се ограничити законом, < само ако је то неопходно у демократском друштву, ради заштите живота и здравља људи, морала демократског друштва, слобода и права грађана зајемчених Уставом, јавне безбедности и јавног реда или ради спречавања изазивања или подстицања верске, националне или расне мржње. >

КОПУЛАЦИЈА

- [3] Родитељи и законски стараоци имају право < да својој деци обезбеде верско и морално образовање у складу са својим уверењима. > (Устав РС 2006: loc. cit.)

У примеру 8, копулативни односи између клауза, реченица и комплекса реченица обележавају сукцесивност догађаја, односно, у случају односа између комплекса 3 и 4, њихову паралелност. У два случаја (3.1.2 и 4.2), иницијални везник *but* обележава међуреченичну адверзацију, док је реченица 3.2 адверзативна у односу на комплекс 3.1 по супротној усмерености – *choosing the President* насупрот *not choosing a President*.

Пример 8.

Amendment XII (1804)

- [1] The Electors shall meet in their respective states, | and vote by ballot for President and Vice-President, < one of whom, at least, shall not be an inhabitant of the same state with themselves; > | they shall name in their ballots the person voted for as President, and in distinct ballots the person voted for as Vice-President, | and they shall make distinct lists of all persons voted for as President, and of all persons voted for as Vice-President and of the number of votes for each, < which lists they shall sign and certify, | and transmit sealed to the seat of the government of the United States, directed to the President of the Senate; – >

КОПУЛАЦИЈА

- [2] The President of the Senate shall, in the presence of the Senate and House of Representatives, open all the certificates and the votes shall then be counted; –

КОПУЛАЦИЈА

- [3] {[3.1] {[3.1.1] The person having the greatest Number of votes for President, shall be the President, < if such number be a majority of the whole number of Electors appointed; > and < if no person have such majority, > then from the persons having the highest numbers not exceeding three on the list of those voted for as President,

the House of Representatives shall choose immediately, by ballot, the President. АДВЕРЗАЦИЈА [3.1.2] *But* in choosing the President, the votes shall be taken by states, the representation from each state having one vote; | a quorum for this purpose shall consist of a member or members from two-thirds of the states, | and a majority of all the states shall be necessary to a choice. } АДВЕРЗАЦИЈА [3.2] And < if the House of Representatives shall not choose a President < whenever the right of choice shall devolve upon them, > before the fourth day of March next following, > then the Vice-President shall act as President, as in the case of the death or other constitutional disability of the President. – }

КОПУЛАЦИЈА

- [4] {[4.1] The person having the greatest number of votes as Vice-President, shall be the Vice-President, < if such number be a majority of the whole number of Electors appointed, > and < if no person have a majority, > then from the two highest numbers on the list, the Senate shall choose the Vice-President; | a quorum for the purpose shall consist of two-thirds of the whole number of Senators, | and a majority of the whole number shall be necessary to a choice. АДВЕРЗАЦИЈА [4.2] *But* no person constitutionally ineligible to the office of President shall be eligible to that of Vice-President of the United States. } (US Const.: amdt. 12)

2.2. ТЕКСТУАЛНИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ЧЛАНОВА И НИЗОВА ЧЛАНОВА. Чланови у анализираном корпусу такође су најчешће повезани копулативним односом. У првом члану примера 9 са комплексом (1.1) прве две реченице (1.1.1 и 1.1.2) копулирају се остале реченице (1.2–1.4). У потоњем члану адверзацију би могао сигнализирати, нпр., конектор *ишак*. Дати пример представља копулацију чланова који реализују надовезане теме породичних односа.

Пример 9.

- [1] Право на закључење брака и равноправност супружника

Члан 62.

[1.1] {[1.1.1] Свако има право да слободно одлучи о закључењу и раскидању брака.

ЕКСПЛАНАЦИЈА

[1.1.2] Брак се закључује на основу слободно датог пристанка мушкарца и жене пред државним органом. }

КОПУЛАЦИЈА

[1.2] Закључење, трајање и раскид брака почивају на равноправности мушкарца и жене.

КОПУЛАЦИЈА

[1.3] Брак и односи у браку и породици уређују се законом.

КОПУЛАЦИЈА

[1.4] Ванбрачна заједница се изједначава са браком, у складу са законом.

КОПУЛАЦИЈА

- [2] Слобода одлучивања о рађању

Члан 63.

[2.1] Свако има право < да слободно одлучи о рађању деце. >

А Д В Е Р З А Ц И Ј А

[2.2] Република Србија подстиче родитеље < да се одлуче на рађање деце > | и помаже им у томе.

КОПУЛАЦИЈА

[3] Права детета

Члан 64.

...

КОПУЛАЦИЈА

[4] Права и дужности родитеља

Члан 65.

... (Устав РС 2006: чл. 62–65)

Аналогно копулативном континуитету чланова успоставља се и копулативни континуитет већих јединица законских аката – (под)одељака (пример 10).

Пример 10.

[1] *Subsection 2: The European Council*

Article III-341

[1.1] 1. [1.1.1] < Where a vote is taken, > any member of the European Council may also act on behalf of not more than one other member. КОПУЛАЦИЈА

[1.1.2] Abstentions by members present in person or represented shall not prevent the adoption by the European Council of acts < which require unanimity. >

КОПУЛАЦИЈА

[1.2] 2. The President of the European Parliament may be invited to be heard by the European Council.

КОПУЛАЦИЈА

[1.3] 3. The European Council shall act by a simple majority for procedural questions and for the adoption of its Rules of Procedure.

КОПУЛАЦИЈА

[1.4] 4. The European Council shall be assisted by the General Secretariat of the Council.

КОПУЛАЦИЈА

[2] *Subsection 3: The Council of Ministers*

[2.1] Article III-342

The Council shall meet < when convened by its President on his or her own initiative, > | or at the request of one of its members or of the Commission.

КОПУЛАЦИЈА

[2.2] Article III-343

[2.2.1] 1. < Where a vote is taken, > any member of the Council may act on behalf of not more than one other member.

КОПУЛАЦИЈА

[2.2.2] 2. < Where it is required to act by a simple majority, > the Council shall act by a majority of its component members.

КОПУЛАЦИЈА

[2.2.3] 3. Abstentions by members present in person or represented shall not prevent the adoption by the Council of acts < which require unanimity. >

КОПУЛАЦИЈА

[2.3] Article III-344

[2.3.1] 1. [2.3.1.1] A committee consisting of the Permanent Representatives of the Governments of the Member States shall be responsible for preparing the work of the Council and for carrying out the tasks assigned to it by the latter. КОПУЛАЦИЈА

[2.3.1.2] The Committee may adopt procedural decisions in cases provided for in the Council's Rules of Procedure.

КОПУЛАЦИЈА

[2.3.2] 2. [2.3.2.1] The Council shall be assisted by a General Secretariat, under the responsibility of a Secretary-General appointed by the Council. КОПУЛАЦИЈА

[2.3.2.2] The Council shall decide on the organisation of the General Secretariat by a simple majority.

КОПУЛАЦИЈА

[2.3.3] 3. The Council shall act by a simple majority regarding procedural matters and for the adoption of its Rules of Procedure.

КОПУЛАЦИЈА

[2.4] Article III-345

[2.4.1] The Council, by a simple majority, may request the Commission to undertake any studies < the Council considers desirable for the attainment of the common objectives, > | and to submit any appropriate proposals to it. АДВЕРЗАЦИЈА [2.4.2] < If the Commission does not submit a proposal, > it shall inform the Council of the reasons.

КОПУЛАЦИЈА

[2.5] Article III-346

[2.5.1] The Council shall adopt European decisions laying down the rules governing the committees provided for in the Constitution. ЕКСПЛНАЦИЈА [2.5.2] It shall act by a simple majority after consulting the Commission.

КОПУЛАЦИЈА

[3] *Subsection 4: The European Commission*

... (EU Const.: Art. III-341–III-346)

Како показују дати примери, у случају копулације, као у математици, важи својство асоцијације: $a + (b + c) = (a + b) + c = a + b + c$, где a , b и c представљају текстуалне целине, а + копулативни однос; дакле, суштински се ништа не мења различитим груписањима копулативних структура.

Што се тиче других типова односа међу члановима и још сложенијим структурама, у Уставу СФРЈ од 1974. г. експланација аналогна оној из примера 4 протеже се на два члана. Дакле, други члан (2) објашњава први (1), који је и сâм састављен експланативним односом.

Пример 11.

[1] Члан 88.

[1.1] Радничка класа и сви радни људи носиоци су власти и управљања другим друштвеним пословима.

Е К С П Л А Н А Ц И Ј А

[1.2] Радничка класа и сви радни људи остварују власт | и управљају другим друштвеним пословима организовани у организације удруженог рада и друге самоуправне организације и заједнице и класне и друге друштвено-политичке и друштвене организације.

Е К С П Л А Н А Ц И Ј А

[2] Члан 89.

Радни људи остварују власт | и управљају другим друштвеним пословима одлучивањем на зборовима, референдумом и другим облицима личног изјашњавања у основним организацијама удруженог рада и месним заједницама, самоуправним интересним заједницама и другим самоуправним организацијама и заједницама, путем делегата у органима управљања тих организација и заједница, самоуправним споразумевањем и друштвеним договарањем, путем делегација и делегата у скупштинама друштвено-политичких заједница, као и усмеравањем и контролом рада органа одговорних скупштинама. (Устав СФРЈ 1974: loc. cit.)

Слично, и ексклузија може бити изражена у посебном члану, како показује пример 12. У потоњем члану конектор *however* експлицира адверзацију.

Пример 12.

[1] Article III-153
Quantitative restrictions on imports and exports and all measures having equivalent effect shall be prohibited between Member States.

А Д В Е Р З А Ц И Ј А (Е К С К Л У З И Ј А)

[2] Article III-154
[2.1] Article III-153 shall not preclude prohibitions or restrictions on imports, exports or goods in transit justified on grounds of public morality, public policy or public security; the protection of health and life of humans, animals or plants; the protection of national treasures possessing artistic, historic or archaeological value; or the protection of industrial and commercial property. АДВЕРЗАЦИЈА [2.2] Such prohibitions or restrictions shall not, *however*, constitute a means of arbitrary discrimination or a disguised restriction on trade between Member States. (EU Const.: Art. III-153–III-154)

И у примеру 13 (чији су кореспонденти у: Устав СФРЈ 1974: чл. 178; Устав РС 2006: чл. 30–31) чланови су повезани адверзативним (ексклузивним) односом. Први члан, како се види, структуриран је из две просте копулативне реченице.

У оквиру потоњег члана (2), имамо копулативни однос између (2.1) првог параграфа, који реализује једна сложена реченица, и (2.2) целине друга два параграфа, од којих други (2.2.2) објашњава први (2.2.1). Комплекс копулативне прве две реченице последњег параграфа (2.2.2.1), у адверзативном је односу са трећом реченицом (2.2.2.2).

Пример 13.

[1] Члан 15.

[1.1] Слобода човека је неприкосновена.

КОПУЛАЦИЈА

[1.2] Нико не може бити лишен слободе, осим у случајевима и у поступку < који су утврђени законом. >

АДВЕРЗАЦИЈА (ЕКСКЛУЗИЈА)

[2] Члан 16.

[2.1] Лице < за које постоји основана сумња < да је извршило кривично дело > > може, на основу одлуке надлежног суда, бити притворено | и задржано у притвору, < само ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или безбедности људи. >

КОПУЛАЦИЈА

[2.2]

{ [2.2.1] { Трајање притвора мора бити сведено на најкраће нужно време.

ЕКСПЛАНАЦИЈА

[2.2.2] { [2.2.2.1] Притвор може трајати по одлуци првостепеног суда најдуже три месеца од дана притварања. *КОПУЛАЦИЈА* Овај рок се може одлуком Врховног суда продужити још за три месеца. } *АДВЕРЗАЦИЈА* [2.2.2.2] < Ако се до истека тих рокова не подигне оптужница, > окривљени се пушта на слободу. } } (Устав РС 1990: чл. 15–16)

Уочава се да, док су копулативни односи битни на свим нивоима, дотле други односи фигуришу унутар чланова и њихових краћих секвенци.

3. Закључак. Представљени модел успостављен је на корпусу законских аката, тако да би будућа истраживања требало да провере степен његове применљивости на друге жанрове и типове текстова. Претпоставка је да ће тај модел бити подобан планираним типовима текстова, што не значи да се, у основи, не може применити и на спонтани говор. У сваком случају, предвидљивост анализираних односа ослања се на контекстуалне чиниоце попут жанровских конвенција организације текста (у анализираном корпусу, нпр., матрица правило–изузетак, представљена ексклузивним односом).

С аспекта реалних текстуалних целина, које имају већи легитимитет као компоненте комуникације, дати модел подупире и даље владајуће ставове у лингвистичкој теорији о хијерархијској устројености језика. И комплекси реченица дакако се разликују по хијерархијском рангу. Како смо видели, неке реченице, образујући, условно речено, једнореченичне комплексе (слично

као што реченицу може чинити само једна клауза), самостално ступају у односе са вишереченичним комплексима, који већ могу обухватати комплексе нижега ранга.

Полазна подела анализираних односа показала се задовољавајућом и за корпус на енглеском језику, мада треба имати у виду и, иако незаступљен у анализираном корпусу, тип реченица обележен узрочним везником *for*, уколико се не сматра типом експланативних реченица, а, могуће, и још који. Експланативни однос, примећујемо, разликује се од других у усвојеној подели наликујући субординацији по томе што једна јединица одређује другу и тако унеколико зависи од ње. У анализираном корпусу, од односа међу реченицама, односно комплексима реченица најчешћи су копулативни, кључни у већим деоницама текста, а затим адверзативни (укључујући, наравно, ексклузивни), значајни за мање деонице.

ИЗВОРИ

- Устав РС 1990 – Устав Републике Србије. *Службени гласник Републике Србије* 1 (1990).
 Устав РС 2006 – Устав Републике Србије. *Службени гласник Републике Србије* 98 (2006).
 Устав СРЈ – Устав Савезне Републике Југославије. *Службени лист Савезне Републике Југославије* година I/1 (27. април 1992).
 Устав СФРЈ 1963 – Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. *Службени лист Социјалистичке Федеративне Републике Југославије*. XIX/14 (10. април 1963).
 Устав СФРЈ 1974 – Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. *Службени лист Социјалистичке Федеративне Републике Југославије* XXX/ 9 (21. фебруар 1974).
 Устав ФНРЈ – Устав Федеративне Народне Републике Југославије. *Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије* II/10 (1. фебруар 1946).

*

- CHR – *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. <<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>> 3.11.2010.
 EU Const. – Treaty establishing a Constitution for Europe. *Official Journal of the European Union* C series, No 310 (16 December 2004).
 US Const. – The Constitution of the United States. J. W. Peltason (ed.). *About America: The Constitution of the United States of America with Explanatory Notes*. 19–43. <<http://www.america.gov/media/pdf/books/constitution.pdf>> 3.11.2010.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Ковачевић, Милош. *Синтакса сложене реченице у српском језику*. Београд – Србије: Рашка школа – Српско просветно и културно друштво Просвета, 1998.
 Симић, Радоје, Јелена Јовановић. *Српска синтакса*. I–II. Београд – Никшић: Јасен, 2002.
 Станојчић, Живојин, Љубомир Поповић. *Грамађика српскога језика: уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. 5. исправљено изд. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1997.
 Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (грамађички системи и књижевно-језичка норма) II: Синтакса*. Београд: Научна књига, 1986.

*

- BARIĆ, Eugenija, Mijo LONČARIĆ, Dragica MALIĆ, Slavko PAVEŠIĆ, Mirko PETI, Vesna ZEČEVIĆ, Marija ŽNIKA. *Hrvatska gramatika*. 2. promijenjeno izd. Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- BUSSMAN, Hadumod. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London – New York: Routledge, 1999.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. New York: Routledge, 2003.
- HALLIDAY, Michael A. K. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold, 1985.
- HASPELMATH, Martin. Coordination. Timothy Shopen (ed.). *Language Typology and Syntactic Description. Volume 2: Complex Constructions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 1–51.
- HOEY, Michael. *Textual Interaction: an introduction to written discourse analysis*. London: Routledge, 2001.
- KATIČIĆ, Radoslav. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika – nacrt za gramatiku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1986.
- MARETIĆ, Tomo. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. 3. promijenjeno izd. Zagreb: Matica hrvatska, 1963.
- MIHAILOVIĆ, Ljiljana. *Gramatika engleskog jezika*. Beograd: Naučna KMD, 2006.
- MRAZOVIĆ, Pavica, Zora VUKADINOVIĆ. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest, 1990.
- SPERBER, Dan, Deirdre WILSON. *Relevance: Communication and Cognition* (2nd ed.). Oxford: Blackwell, 1995.

Marko Janičijević

MODELING TEXTUAL UNITS WITH THE EXAMPLE
OF LEGAL ACTS IN SERBIAN AND ENGLISH

S u m m a r y

In this paper, with the corpus of the highest written laws from the modern diachrony of the Serbian and the English languages, we show how syntactic-semantic analysis can be extended to the level of the text. Into consideration, thereby, we take relations among sentences and especially sentence complexes, the latter formed at different levels, from intersentential to the level of whole sections of statutes. The given relations are analysed on the basis of explicit and implicit connectors as well as of the sense orientation of connected units. It is shown that both sentences and complexes differ with respect to their rank in textual hierarchy, and that some sentences actually function as complexes, establishing relations even with multiple complexes of sentences. Basic relations established on the global plane are copulative, and on the local plane they are adversative (particularly exclusive) and copulative.

Државни универзитет у Новом Пазару
Департман за филозофско-филолошке науке
Нови Пазар
trupko@sezampro.rs